

УДК 336.22

Помулева В.М.¹, Герасьова О.О.²¹ ст. викл. НУ «Запорізька політехніка»² студ. гр. БТЕ-0512 НУ «Запорізька політехніка»

АКЦИЗНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ІМПОРТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Акцизне оподаткування імпорту є важливим інструментом фіскальної політики, що забезпечує наповнення державного бюджету та водночас виконує регулятивну функцію, спрямовану на обмеження споживання соціально шкідливих товарів. В умовах євроінтеграційних прагнень України особливої актуальності набуває гармонізація акцизного законодавства з нормами ЄС, що передбачає адаптацію ставок та механізмів адміністрування до міжнародних стандартів. Проблеми ефективності справляння акцизів з імпортованої продукції, їх вплив на внутрішній ринок та добробут населення зумовлюють необхідність пошуку шляхів удосконалення системи акцизного оподаткування імпорту та визначенні перспектив її розвитку.

Незважаючи на стабільну за останні роки динаміку надходжень від оподаткування ввезеної підакцизної продукції, у системі існують критичні проблеми, що обмежують реалізацію її потенціалу. Зокрема, гостро постає питання несистемності та неоптимальності податкових ставок. Регулятивна функція, спрямована на обмеження споживання суспільно небезпечних товарів, не підкріплена чіткою довгостроковою стратегією у сфері охорони здоров'я, що зумовлює ситуативний характер коригувань замість системного підходу. Це унеможливорює стратегічне планування податкового навантаження. Наприклад, чинний план підвищення ставок на тютюнові вироби, необхідний для досягнення мінімального рівня ЄС у €90 за 1000 сигарет до 2025–2028 років (згідно з Директивою 2011/64/EU), є недостатнім для нейтралізації впливу девальвації національної валюти щодо євро. Заплановані фіксовані підвищення, що відстають від реального падіння курсу гривні, призводять до зменшення надходжень та нівелюють ціновий бар'єр для споживачів.

Значною перешкодою для ефективного адміністрування є високий рівень податкового шахрайства та тіньового обігу імпортних підакцизних товарів. Найбільш поширеними порушеннями, зафіксованими під час митного оформлення, є систематичне заниження митної вартості продукції імпортерами, що безпосередньо зменшує базу для обчислення відсоткових акцизів та ПДВ. Додатковою схемою є недостовірне декларування та неправильна класифікація товарів («товари прикриття»), коли продукція з високими акцизними ставками (наприклад, преміальний алкоголь чи дорогі тютюнові вироби) декларується під кодами товарів із низьким рівнем

оподаткування.

Серед фактів порушення – переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю. Зокрема, надання підроблених документів або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їх ваги тощо. Завдяки своєчасним діям митні органи запобігають не лише неправомірному ввезенню імпортного товару в Україну, а й виявляють ухилення сплати суб'єктами ЗЕД у повному обсязі митних платежів, що впливає на наповнення Держбюджету [1].

Крім того, схемами ввезення імпортних товарів без сплати податків є зловживання пільгами (маскування ввезення партій товарів під поштові та кур'єрські відправлення або під виглядом імпорту особистих речей), переміщення товарів поза митним контролем (контрабанда).

Це підкреслює критичну роль посилення контролю за операціями із ввезення підакцизних товарів.

В контексті євроінтеграційних зобов'язань критичною є необхідність гармонізації механізмів надання податкових пільг з нормами ЄС. На відміну від практики країн Європейського Союзу, українське законодавство нерідко надає перевагу галузевим податковим пільгам, наприклад, для окремих видів біопалива. Така практика прямо суперечить європейській моделі, закріпленій у відповідних директивах (Директива 2003/96/ЄС) [2], де домінуючим механізмом є застосування пільгових ставок, які зазвичай становлять не менше 50% від національної ставки акцизу. Такий підхід ЄС забезпечує мінімальні надходження до бюджету, водночас зберігаючи регулятивну функцію.

Вдосконалення системи акцизного оподаткування імпорту має здійснюватися через комплексне впровадження європейських практик та посилення технологічного контролю. Необхідним є поступове скасування галузевих пільг - звільнень з переходом на використання пільгових ставок у межах, визначених директивами ЄС.

Поширення автоматизованих систем контролю за обігом підакцизних товарів є загальною тенденцією реалізації акцизних політик багатьох розвинених країн світу. Ключовим технологічним напрямом протидії нелегальному обігу стало впровадження проекту електронної системи, яка повинна забезпечити наскрізний електронний моніторинг (Track & Trace – відстеження) обігу підакцизних товарів, що підлягають обов'язковому маркуванню, від митного оформлення або місця виробництва до кінцевого продажу, використовуючи електронні акцизні марки або QR-коди як засіб ідентифікації.

Подібні інноваційні рішення вже реалізовані та успішно функціонують в окремих країнах світу, в яких нелегальний обіг тютюнових виробів мав катастрофічні масштаби. До таких країн варто віднести Албанію, Бразилію, Білорусію, Вірменію, Грузію, Еквадор, Індію (Делі), деякі штати США, Канаду, Кенію, Киргизстан, Косово, Мозамбік, Марокко, Росію, Таїланд,

Туреччину, Шрі-Ланку. В окремих країнах такі можливості реалізовані через доповнення системи податкової верифікації системами безпеки та Т&Т. Це передбачає поступове набуття марками акцизного податку декількох фізичних та цифрових елементів захисту, з метою полегшення аутентифікації тютюнових виробів, спрощення їх використання та ускладнення тиражування [3, с. 232-233].

В Україні цифровим рішенням для боротьби з тіньовим ринком алкоголю і тютюну є електронна система простежуваності обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах (еАкциз). Однак тільки з 1 березня 2025 року запущено її тестування, а запрацювати повністю вона має з 1 січня 2026 року. Втім, бізнес закликає до відтермінування запуску еАкцизу, оскільки нинішній стан технічної готовності електронної системи робить її запуск із 1 січня 2026 року неможливим без суттєвих ризиків саме для легальних операторів ринку.

Досвід запровадження систем Т&Т в країнах світу також свідчить про те, що вони вводились в дію поступово, спочатку для одного виду продукції, потім для іншого. Це дозволяло з'ясувати слабкі місця системи, усунути їх та запустити для інших видів продукції більш досконале рішення. Яскравим прикладом є Кенія, в якій система Т&Т для тютюнових виробів впроваджувалась протягом з 2012 – 2014 рр. у три етапи, а згодом система була поширена й на алкогольні напої. Отже, при впровадженні вітчизняної системи Т&Т, необхідним є поетапне застосування відокремлених систем для алкогольних напоїв та тютюнових виробів [3, с. 234].

Отже, акцизне оподаткування імпорту в Україні потребує системної модернізації, спрямованої на гармонізацію із законодавством ЄС, імплементації кращих світових практик до податкового законодавства України, цифровізацію адміністрування та посилення контролю за обігом підакцизних товарів. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити зростання фіскальної ефективності, зменшити масштаби тіньового ринку та сприяти досягненню як фіскальних, так і регуляторних цілей податкової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. За 2 місяці 2023 року закарпатські митники задокументували 6 порушень на мільйони гривень. URL: <https://ekonomika.ko.net.ua/?p=27421>
2. Директива Ради 2003/96/ЄС від 27 жовтня 2003 року про реструктуризацію системи оподаткування енергопродуктів та електроенергії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_015-03#Text
3. Бридун Є. В., Хлебнікова І. І. Світовий досвід впровадження системи виявлення та відстеження // Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки : збірник тез Податкового конгресу / Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. С. 232–236. URL: <https://surl.li/cuizsb>